

Rocznik Slawistyczny, t. LXVIII, 2019
ISSN 0080-3588
DOI: 10.24425/rslaw.2019.130023

Irena Sawicka*

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Kolejny opis macedońskich gwar regionu Golo Brdo

Рес.: Голо Бордо (Gollobordë), Албания. Из материалов балканской экспедиции РАН и СПбГУ 2008–2010 гг., под редакцией Андрея Н. Соболева и Александра А. Новика, München: Verlag Otto Sagner ; Санкт-Петербург: Наука, 2013. – 272 с. – (Materialien zum Südosteuropasprachatlas ; 6).

W 2013 roku ukazał się szósty tom materiałów do Atlasu Europy Południowo-Wschodniej, zawierający opis macedońskojęzycznego regionu Golo Brdo we wschodniej Albanii. Tom ten tworzą materiały dialektalne zebrane w trakcie kilku rosyjskich ekspedycji w tym rejonie. W odróżnieniu od Małego Atlasu Dialektologicznego Języków Bałkańskich, obecne badania koncentrują się na szczegółowym opracowaniu zon wielojęzycznych. Jedną z takich zon stanowi region Golo Brdo, gdzie używa się języka macedońskiego i albańskiego, a także innych mniej reprezentowanych idiomów – romskiego, tureckiego, arumuńskiego. Główne konwergencje podlegające obserwacji dotyczą języka i kultury macedońskiej na styku z językiem i kulturą albańską, co oznacza w praktyce wzajemne przenikanie elementów kultury chrześcijańskiej (różnych konfesji) i islamskiej (także różnych odłamów). W sumie materiał pochodzi z siedmiu wsi tego regionu. Publikacja nie

* Irena Sawicka, Professor Emeritus, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1426-8211>.

e-mail: irsawicka@gmail.com.

pretenduje do szczegółowego opisu językowego, ani pełnego opisu kultury, folkloru, etnografii regionu. Przedstawia zaledwie kilka wybranych zagadnień, które jednak przynoszą ogólny obraz regionu w tym zakresie. Książka stanowi jedną z kilku publikacji prezentujących materiał kilku ekspedycji w region Golo Brdo (autorzy przytaczają je w części wstępnej).

Prócz obszernej części wstępnej, przynoszącej, między innymi bogate dane na temat ekologii opisywanych gwar, książka składa się z trzech części: 1. *Słowianie w Golo Brdo*; 2. *Albańczycy w Golo Brdo*; 3. *Archiwizacja i muzealne przechowywanie materiałów ekspedycji* (sporządzona przez A. Nowika), oraz z dodatku zawierającego opis materiałów terenowych przechowywanych w Muzeum Antropologii i Etnografii w Sankt Petersburgu i w Rosyjskiej Akademii Nauk (sporządzony przez D. Jermolina). Książka zawiera ponadto *Bibliografię*, *Spis pozostałych publikacji dotyczących tego regionu, stanowiących rezultat wspomnianych ekspedycji*, oraz *Spis ilustracji*. Autorów jest ośmiu: Maria Domosilecka, Aleksandra Dugušina, Denis Jermolin, Valerija Kolosova, Marija Morozova, Aleksandr Novik, Aleksandr Rusakov i Andrej Sobolev. Są to pracownicy nauki z trzech ośrodków naukowych: Instytutu Badań Lingwistycznych Rosyjskiej Akademii Nauk, Petersburskiego Uniwersytetu Państwowego oraz Muzeum Antropologii i Etnografii im. Piotra Wielkiego (Kunstkamera) Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu.

Głównym tematem publikacji jest opis etnosu, kultury i języka Słowian w Golo Brdo. Opis Albańczyków, którego autorem jest Andrej Rusakov, jest skromniejszy (niecałe 10 stron, wobec ponad 200 poświęconych gwarze macedońskiej), ogranicza się do opisu języka, z dodatkiem jednego króciutkiego tekstu dialektalnego.

Część dotycząca Słowian zawiera: 1. opis języka, a w jego ramach: fonetyki i gramatyki (autorstwa A. Sobolewa), leksyki (w której wyodrębniono cztery działy, autorzy: A. Sobolev, M. Morozova, M. Domosilecka, V. Kolosova); 2. Kultury tradycyjnej (w jej ramach: kultury materialnej (A. Novik), kultury duchowej (A. Sobolev), obrzędów przejść (A. Dugušina, M. Morozova, D. Jermolin), subkultury kobiecej (A. Dugušina, M. Morozova); 3. Zagadnienie tożsamości (A. Novik); 4. Teksty folklorystyczne (przygotowane przez A. Sobolewa); 5. Teksty dialektalne (przygotowane przez A. Sobolewa).

Materiał językowy nie był zbierany przy pomocy kwestionariusza, ale wybrany z rozmów i tekstów nagranych w trakcie ekspedycji. Tym nie mniej, jest to bogaty materiał, wystarczający aby pokusić się o wnioski o charakterze systemowym. W szczególności na podstawie prezentowanego materiału można by zastanowić się nad systemem fonologicznym oraz nad systemem temporalnym. Tego jednak nie ma, są jedynie wskazane wątpliwości dotyczące niejasnej wartości fonologicznej kilku głosek. Zatem w sumie książka stanowi jedynie cenne źródło materiału gwarowego i nie jest to źródło bogatsze, niż opublikowane kilka lat wcześniej

materiały K. Steinke i Xh. Ylli (2008)¹ z tego regionu, na które zresztą autorzy często się powołują. Jedyne podsumowanie to stwierdzenie „о полной общности развития с другими македонскими диалектами, но также и о специфике развития на периферии македонского языкового континуума, включая сюда и некоторое, в сущности незначительное, прямое албанское влияние” (s. 60). Z wnioskiem tym, należy się w pełni zgodzić, chociaż oczekiwałabym jakiegoś uzasadnienia tego poglądu. Jest to poza tym pierwsza w książce wzmianka na temat przynależności tych gwar do macedońskiego obszaru językowego. Wcześniej była tylko mowa o słowiańskich dialektach (podobnie zresztą w publikacjach Steinke i Ylli). Wobec faktu, że większość uczonych bułgarskich uważa, że gwary te, jak i inne gwary mniejszościowe tego obszaru, strukturalnie należą do języka bułgarskiego, warto byłoby ten wniosek rozwinąć wcześniej, niż to się pojawiło w książce (dopiero na s. 179). Sami użytkownicy gwary nazywają swój język najczęściej „nasz język”.

Pewną niewygodę stanowi stosowana rosyjska tradycja terminologiczna, w której, między innymi, subiekt oznacza raz podmiot, raz agensa. W szczególności mylące jest utożsamianie predykatu z czasownikiem, na przykład, wśród egzemplifikacji form bezosobowych czasownika mamy: *mi e stram da kažam*. Poza tym, nie wydaje mi się sensowne kwalifikowanie leksemów jako archaizmów na podstawie porównania z rosyjskim.

To co najbardziej cenne, to przytoczenie bogatej tematycznej leksyki, przeważnie w powiązaniu z faktami etnologicznymi. Dla indoeuropeistów przydatna może być zwłaszcza obszerna lista (około osiemdziesięciu) fitonimów, głównie nazw ziół i kwiatów polnych.

Kultura, obrzędowość, etnografia stanowi swoistą mieszankę elementów słowiańskich i albańskich (*ergo* chrześcijańskich i islamskich). Jest to rezultat późnej islamizacji Słowian, którzy przechowują pamięć o swoim wcześniejszym chrześcijaństwie. Ciekawy rozdział na temat tożsamości mieszkańców Golo Brdo opracował A. Novik. Większość Słowian tego regionu, po obu stronach granicy państwowej albańsko-macedońskiej, to Muzułmanie. „Muzułmanin” zatem nie jest odpowiednią nazwą dyferencyjną w stosunku do Albańczyków.

Słowiańscy mieszkańcy regionu po stronie albańskiej mają pełną świadomość pokrewieństwa kulturowego i językowego z Macedończykami po stronie macedońskiej. Zwykle jednak identyfikują się inaczej. Między innymi, nazwa Torbesze odnosi się tylko do poturczeńców zamieszkujących Macedonię. Najczęściej mówią o sobie „Turcy”², ale także „Muzułmanie”, „Nasi” i „Macedończycy”. Także

¹ Tam też są pewne podsumowania systemowe.

² To dziedzictwo dawnej polityki Imperium Osmańskiego, które dzieliło obywateli na Muzułmanów, czyli Turków i prawosławnych, czyli Greków.

swój język najczęściej nazywają „nasz”, „macedoński”, a nawet „turecki”, chociaż najczęściej „macedoński” odnosi się do (niemal identycznej) gwary używanej po drugiej stronie granicy państwowej. Mieszkańcy tego regionu nie identyfikują się z Bułgarami, chociaż oczywiście często korzystają z paszportów bułgarskich. Nie używa się też w odniesieniu do mieszkańców Golo Brdo terminu „Słowianin” (ta nazwa odnosi się raczej do Serbów).

W sumie jest to publikacja cenna, ciekawa, wieloaspektowo charakteryzująca badany region. Bardzo rzetelnie przytaczane są wszelkie informacje historyczne o regionie (wczesne wzmianki, przesunięcia granicy, decyzje polityczne, zmiany społeczne), literatura na temat regionu, źródła i miejsca przechowywania materiału. Niezwykle cenny jest materiał językowy, ponieważ został wyekscerpowany ze swobodnych opowiadań i dialogów, wydaje się zatem bardziej wiarogodny niż materiał „wymuszany” przez kwestionariusz. Jednakże jest to tylko materiał, prób opisania systemu językowego autorzy nie podjęli. Poza tym, mimo akcentowania, że chodzi o teren wybitnie multikulturowy i multijęzykowy, autorzy nie poświęcili w ogóle uwagi konwergencji międzyjęzykowej (konwergencja multikulturowa jest obecna na niemal każdej stronie książki). Zawsze kiedy autorzy czynią jakąś konkludującą uwagę, od razu się zastrzegają, że jest to tylko wstępna obserwacja; zwykle zresztą jest mowa tylko o wpływie językowym, a nie o mechanizmie konwergencji. Szkoda, ale i bez tego jest to pozycja ciekawa, wartościowa i ważna dla bałkanologii.

Literatura

Steinke K., Ylli Xh., *Die slavischen Minderheiten in Albanien, 2. Teil: Golloborda – Herbel – Kërçishti i Epërm*, Munich: Verlag Otto Sagner, 2008. – (Slavistische Beiträge ; 462).

Голо Бордо (Gollobordë), Албания. Из материалов балканской экспедиции РАН и СПбГУ 2008–2010 гг., под ред. А. Н. Соболева, А. А. Новика, Санкт-Петербург: Наука ; München: Verlag Otto Sagner, 2013. – (Materialien zum Südosteuropasprachatlas ; 6).

References

Golo Bordo (Gollobordë), Albania. Iz materialov balkanskoj ekspeditsii RAN i SPbGU 2008–2010 gg., eds. A. N. Sobolev, A. A. Novik, Sankt-Peterburg: Nauka ; München: Verlag Otto Sagner, 2013. – (Materialien zum Südosteuropasprachatlas ; 6).

Steinke K., Ylli Xh., *Die slavischen Minderheiten in Albanien, 2. Teil: Golloborda – Herbel – Kërçishti i Epërm*, Munich: Verlag Otto Sagner, 2008. – (Slavistische Beiträge ; 462).

226

RECENZJE

Summary

Another description of the Macedonian dialects of the Golo Brdo region

The article informs about the content of the publication on the Macedonian dialects used in Albania, in the Golo Brdo region.

Keywords: Macedonian dialect, Albanian influence, Golo Brdo.